

PATIMA ȘI PĂTIMIREA – ROLUL LOR ÎN DEMERSUL DE INTERPRETARE A SFINTEI SCRIPTURI ÎN VIZIUNEA SFÂNTULUI MAXIM MĂRTURISITORUL*

BOGDAN-VLĂDUȚ BRÎNZĂ
Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași
bogdan_vlad90@yahoo.com

Abstract: The purpose of this article is to demonstrate the importance of the exegetes' spiritual status during the process of the interpretation of Holy Scripture, aiming in particular to highlight the role of the passion in the writings of Saint Maximus the Confessor. Firstly, it will present the anagogical exegetical method used by Saint Maximus, which aims at symbolic interpretation of the text, beginning with the etymology of the term "passion", to develop the proposed theme. Herein, are identified the qualities which the potential exegete should have in order to be able to perceive beyond the letter of the Scripture and, also, the approaching modalities of the sacred text and the potential results.

Keywords: πάθος, Maximus the Confessor, Holy Scripture, anagogy.

1. Introducere

Sfântul Maxim Mărturisitorul (580-662) este considerat de Meyendorff (1996, p. 54) „adevăratul părinte al teologiei bizantine”, el remarcându-se prin agerimea gândirii, printr-o profunzime și delicatețe rar întâlnite, aspecte sesizate în scrierile sale, care abordează o tematică teologică variată, foarte bine structurată, dar de o complexitate ridicată.

Literatura de specialitate nu îl include pe Sfântul Maxim în rândul scriitorilor și părinților bisericii care au interpretat Sfânta Scriptură. Aceasta se datorează, probabil, faptului că el nu a lăsat o lucrare dedicată exclusiv exegezei biblice, deși aportul său în acest domeniu, după cum încercăm să arătăm mai jos, nu trebuie neglijat; el este încadrat mai degrabă în rândul părinților filocalici. Totuși, pentru că astăzi opera sa a devenit din ce în ce mai studiată, perspectiva s-a schimbat, în sensul că manualele mai recente de exegeză biblică (vezi Kannengiesser 2006) îl includ în rândul autorilor consacrați ai acestui domeniu.

---

* *Ὁ πάθος and τὸ πάθημα – their role in demarche of interpretation of the Holy Scripture in the vision of Saint Maximus the Confessor.*

Opera exegetică a Sfântului Maxim Mărturisitorul nu are un caracter sistematic, așa cum se întâmplă, de pildă, la Origen, Chiril al Alexandriei, Sfântul Ioan Gură de Aur, Sfântul Grigorie de Nysa, în Răsărit, și la Sfântul Ilarie din Poitiers, Ambrozie, Fericitul Ieronim, Augustin, în Apus, ci are un caracter ocazional, structurat sub formă de întrebări și răspunsuri. Principala lucrare în care comentează diferite pasaje din Sfânta Scriptură este *Răspunsuri către Talasie*¹, la care se adaugă *Comentariu la Psalmul 59, Comentariu la Tatăl Nostru* și o bună parte din lucrarea *Întrebări și nedumeriri*.

În ceea ce privește stilul exegetic abordat de Sfântul Maxim, acesta se încadrează în linia Școlii Alexandrine, fiind influențat de cel al lui Origen, fără însă să neglijeze întru totul metoda utilizată de Școala Antiohiană; el propune, astfel, un sistem mai complex, personal, prin care îmbină cele două direcții hermeneutice, urmărind să descopere un sens mai înalt, ascuns în literele Scripturii, pentru ca, după ce acesta a fost descoperit, să se revină la punctul de plecare, de această dată mult îmbogățit (Costache 2004, p. 4). Metoda propusă de Sfântul Maxim Mărturisitorul poartă denumirea de *metoda anagogică*² (gr. ἀναγωγή).

În lucrarea de față, ne propunem să arătăm importanța stării spirituale a exegetului în procesul de interpretare a Sfintei Scripturi, subliniind rolul *patimii* și al *pătimirii* în acest demers, în viziunea Sfântului Maxim Mărturisitorul.

2. Anagogia ca metodă de interpretare a Sfântului Maxim Mărturisitorul

Conceptul de *anagogie* își are originea în grecescul ἀναγωγή³, cuvânt compus din prefixul ἀνα-, care indică direcția spre în sus, și verbul ἄγω, care înseamnă ‘a duce, a conduce, a ridica, a învăța’ (LIDDEL/ SCOTT, *s.v.*), rezultând astfel sensul ‘a duce, a conduce, a ridica spre în sus, a oferi o învățătură mai înaltă’. În LAMPE, *s.v.*, termenul ἀναγωγή are două sensuri: unul spiritual, care trimite de la realitatea sensibilă spre cea inteligibilă, și altul care face referire la modul anagogic de

¹ Titlul *Răspunsuri către Talasie* este traducerea în limba română a celui latinesc *Quaestiones ad Thalassium*. Originalul grecesc este Περί διαφορών ἀπόρων τῆς θείας γραφῆς, adică *Despre diferite locuri grele din dumnezeiasca Scriptură*; acesta a fost dedicat egumenului Talasie, după cum aflăm din dedicația de la începutul lucrării: „Τῷ διστοτάτῳ δούλῳ τοῦ Θεοῦ, κυρίῳ Θαλασσίῳ πρεσβυτέρῳ καὶ ἡγουμένῳ, Μάξιμος ταπεινός μονάχων, χαίρειν” [= Preacuviosului slujitor al lui Dumnezeu, domnului Talasie, egumen și prezbiter, Maxim, smeritul monah, salutare].

² Blowers (1995, p. 646) spune că ar fi oarecum greșit ca stilul anagogic să fie considerat o metodă în sine, deoarece termenul ἀναγωγή poartă în sine, în hermeneutica origeniană, o întreagă perspectivă asupra caracterului revelator al Logosului în procesul de interpretare a Sfintei Scripturi. Este termenul utilizat cu precădere de Origen pentru a desemna sensul spiritual, mistic, al textului sacru, în opoziție cu cel literal sau istoric.

³ În limba română, termenul a pătruns pe filieră franceză, de la substantivul feminin *anagogie*, împrumutat, la rândul său, din lat. *anagogia*, -ae, care își are originea în femininul grecesc ἡ ἀναγωγή.

interpretare a Sfintei Scripturi, cu trimitere la θεωρία, care, în traducere, înseamnă ‘vederea lui Dumnezeu, contemplație’, idee asupra căreia vom reveni mai târziu. În cadrul celui de-al doilea sens sunt identificați alți doi termeni sinonimi cu cel analizat de noi, și anume μυστική (mistic) și πνευματική (spiritual), ceea ce înseamnă că metoda anagogică are un caracter mistic, spiritual, duhovnicesc. Tot aici, se vorbește despre caracterul necesar și despre superioritatea acestei metode față de cea literală. Caracterul necesar constă în aceea că, prin intermediul metodei anagogice, sunt lămurite anumite aparente nepotriviri din textul evanghelic, iar superioritatea față de metoda literală se relevă prin faptul că sunt oferite textelor interpretări mai înalte. Astfel, metoda anagogică se află în legătură cu cea literală prin aceea că cea de-a doua reprezintă punctul de pornire pentru prima, aceasta fiindu-i superioară prin ideile mai înalte pe care le propune, idei care rezultă din reflecția interpretului asupra textului sau din considerații de ordin moral (Stamatoiu 1994, p. 56).

Pentru Sfântul Maxim Mărturisitorul, interpretarea anagogică nu cuprinde prin ea însăși cel mai înalt sens, ci mai degrabă întregul orizont spiritual. Anagogia maximiană include atât sensul mai înalt, cât și conținutul pedagogic al textelor interpretate (Blowers 1995, p. 646). El reclamă adesea metoda literală, pornind de la cuvântul Sfântului Apostol Pavel care spune că „litera ucide, iar duhul face viu”⁴ (2Cor. 3:6), dar nu îi anulează valoarea, ci o folosește astfel încât să își atingă scopul spiritual sau dogmatic pe care îl urmărește⁵. Astfel, în *Răspunsul 17 din Răspunsuri către Talasie*, Sfântul Maxim spune:

Cel ce cercetează cu frica lui Dumnezeu înțelesul locurilor grele ale Scripturii și nu ridică acoperământul literei de pe duh decât pentru slava lui Dumnezeu, „va afla toate înaintea sa” (Prov. 8:9), după cuvântul Înțelepciunii, negăsindu-se nimic care să împiedice înaintarea fără de greș a înțelegerii spre cele dumnezeiești. Vom lăsa deci istoria, care din punct de vedere istoric s-a împlinit [...] și vom înțelege cu ochii minții sensul ei duhovnicesc (πνεύματι), care se înfăptuiește neîncetat și, din ce se înfăptuiește mai mult, e tot mai viu (MAXIM M., TALASIE, p. 83 – PG 90, 304B),

iar în *Răspunsul 49* spune că „totdeauna ceea ce-i trecut pentru istorie e prezent, în chip tainic (μυστικῶς), în înțelesul spiritual” (MAXIM M., TALASIE, p. 220 – PG 90, 449C), de aceea, găsim în *Răspunsul 38*, „e mai bine să ne ostenim mai mult și să rugăm pe Dumnezeu neîncetat să ne dăruiască înțelepciune și putere ca să înțelegem toată Scriptura duhovnicesc (πνευματικῶς)” (*ibidem*, p. 167 – PG 90, 449C). Se înțelege, astfel, că pentru Sfântul Maxim rugăciunea are o importanță deosebită, reprezentând o condiție esențială pentru a realiza o interpretare corectă a textului.

---

⁴ Pentru citatele scripturistice vom folosi: *Biblia sau Sfânta Scriptură*, tipărită cu binecuvântarea Preafericitului Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, cu aprobarea Sfântului Sinod, IBMBOR, București, 2008.

⁵ Vezi MAXIM M., *ÎNTREB. ȘI NEDUM.*, p. 72, 256-257 (PG 90, II, 11, 844C-845A); *ibidem*, p. 162, 206-207 (PG 90, I, 65, 836A – 837B).

În *Răspunsul 48*, Sfântul Maxim rostește o foarte frumoasă rugăciune prin care cere ajutorul lui Dumnezeu pentru a pătrunde înțelesurile textelor sacre, rugăciune în care pot fi sesizate, totodată, principalele caracteristici ale hermeneuticii sale:

Vino, preaslăvite Cuvinte al lui Dumnezeu, și ne împărtășește, pe măsura puterilor noastre, descoperirea cuvintelor Tale! Înlăturând grosimea învelișurilor, arată-ne, Hristoase, frumusețea înțelesurilor spirituale. Ia-ne de mâna dreaptă, adică de puterea minții noastre, și „ne călăuzește pe calea poruncilor Tale” (Ps. 118:35). Și ne du (ἄγαγε) „la locul cortului Tău cel minunat, până înlăuntrul casei lui Dumnezeu, în glas de bucurie și de mărturisire a zvonului de sărbătoare” (Ps. 41:5), ca și noi, prin mărturisirea făptuirii (διὰ τῆς κατὰ τὴν προῤῥῆξιν ἑξομολογήσεως) și prin bucuria contemplației (τῆς κατὰ τὴν θεωρίαν ἀγαλλιόσεως), să fim învredniciți a veni la locul negrăit al ospățului Tău și să ne ospătam împreună cu cei ce prăznuiesc acolo duhovnicește, cântând cunoștința celor negrăite cu glasurile netăcute ale minții. Și mă iartă pe mine, Hristoase, că îndrăznesc, la porunca slujitorilor Tăi celor vrednici, ceea ce este peste puterea mea. Luminează cugetarea mea neluminată spre înțelegerea locului de față, ca să fii și mai mult slăvit, ca Unul ce dai orbilor vedere și faci limba celor gângavi să grăiască claritate. (MAXIM M., TALASIE, p. 205 – PG 90, 433)

În pasajul de mai sus identificăm cele două căi care, în viziunea Sfântului Maxim, reprezintă modul prin care pot fi pătrunse înțelesurile Sfintei Scripturi, și anume: prin mărturisirea făptuirii (διὰ τῆς κατὰ τὴν προῤῥῆξιν ἑξομολογήσεως) și prin bucuria contemplației (τῆς κατὰ τὴν θεωρίαν ἀγαλλιόσεως). Acestea nu sunt altceva decât primele două trepte ale urcușului duhovnicesc pe care Sfântul Maxim, urmând lui Evagrie⁶, le ierarhizează, stabilind un itinerariu pe care credinciosul îl parcurge pentru a ajunge la stadiul final sau la scopul pentru care a fost creat, și anume cel al îndumnezeirii (θέωσις). Cea de-a treia treaptă este *teologia mistică* (μυστικῆ θεολογία). Așadar, cele trei etape sunt: *lucrarea practică* (προῤῥῆξις) sau *făptuirea, contemplația naturală* (θεωρία) și *teologia* sau *teologia mistică* (μυστικῆ θεολογία)⁷.

Adesea, la Sfântul Maxim, primele două trepte, προῤῥῆξις și θεωρία, sunt într-o relație de interdependență, deoarece „lucrarea neajunsă la contemplare rămâne neîntregă, iar contemplarea neîntemeiată pe lucrare e deșartă și vană” (Larchet 2013, p. 235). Căci, spune Sfântul Maxim:

⁶ Evagrie Ponticul (345-399) a fost un renumit teolog al secolului al IV-lea, considerat veacul de aur al Bisericii. Teologia sa a influențat pe mulți părinți ai Bisericii de Răsărit, inclusiv pe Sfântul Maxim Mărturisitorul. Învățăturile lui cu privire la viața ascetică și mistică reprezintă temelia pe care Părinții Bisericii de după el au construit teologia ascetică și mistică a Bisericii de Răsărit.

⁷ „Deci toată mintea contemplativă, având sabia Duhului, care este Cuvântul (Rațiunea) lui Dumnezeu, după ce a omorât în sine mișcarea creației văzute, a dobândit virtutea, iar după ce a tăiat de la sine nălucirea formelor sensibile, a aflat adevărul în rațiunile lucrurilor, aceasta constituind contemplația naturală; în sfârșit, după ce s-a ridicat deasupra ființei lucrurilor, primește iluminarea nemărginitei monade dumnezeiești, aceasta constituind taina teologiei adevărate” (MAXIM M., TALASIE, p. 205 – PG 90, 356 AB).

Cei credincioși trebuie să caute numai cunoștința dumnezeiască și virtutea care o împodobește prin fapte. [...] De pildă: izbăvirea de patimi, răbdarea încercărilor, rașunile virtuților, chipurile lucrărilor, dezrădăcinarea afecțiunii sufletului față de trup, dezlegarea simțurilor din legătura (relația) cu lucrurile sensibile, retragerea desăvârșită a minții din toate cele create. (MAXIM M., TALASIE, p. 155-156 – PG 90, 376D-377A)

Din această enumerare observăm că primul lucru pe care trebuie să-l facă cel care vrea să pătrundă tainele dumnezeirii este eliberarea de patimi, care țin mintea legată de lumea sensibilă și o împiedică să se înalțe spre cea inteligibilă.

3. Rolul patimii și al pătimirii în interpretarea Sfintei Scripturi

Înainte de a reliefa rolul patimii și al pătimirii în interpretarea Sfintei Scripturi, în viziunea Sfântului Maxim Mărturisitorul, consider că este necesar să prezentăm etimologia termenilor, sensurile acestora și diferențele dintre ei, întrucât, la o primă vedere, par a fi asemănători.

Termenul *patimă* provine în limba română din neogreacă, de la substantivul neutru πάθημα, care își are originea în limba greacă veche, derivând de la verbul πάσχω (viitor πείσομαι, aorist ἔπαθον, perfect πέπονθα); rădăcina acestuia, παθ-, aflată la gradul zero, formează infinitivul πάθειν, de unde rezultă substantivul masculin ὁ πάθος, femininul ἡ πάθη și neutrul τὸ πάθημα (vezi CHAINTRAINE, s.v.). Termenul românesc *pățimire* s-a format prin substantivizarea verbului *a pătimi*, creat prin derivare regresivă de la substantivul *patimă*. ‘Ο πάθος are o multitudine de sensuri, care, într-o accepțiune mai largă, s-ar rezuma în expresia „ceva ce se întâmplă”, cu referire atât la un eveniment, cât și la o persoană, pentru ca, într-un înțeles mai restrâns, să facă referire la „ceea ce se întâmplă cu trupul” și la „ceea ce se întâmplă cu sufletul”. Această deosebire a devenit clară abia începând cu Platon, primul care a făcut distincția între trup și suflet (Peters 1967, p. 152-155). În DEX, s.v., cuvântul *patimă* are următoarele sensuri: ‘sentiment puternic și violent care copleșește pe om, întunecându-i adesea dreapta judecată; pasiune, iubire excesivă pentru ceva, pornire nestăpânită; suferință morală; părtinire, parțialitate; dușmănie, ură; suferință fizică, caznă, chin; boală’.

Sfântul Maxim Mărturisitorul folosește des termenul πάθος în textul grecesc original. În română, acesta s-ar traduce prin *patimă*, însă, fără anumite precizări, nu s-ar înțelege la ce anume se referă exact autorul, deoarece cuvântul cuprinde în sine cel puțin trei aspecte diferite: capacitatea de suferință (pățimirea), patimile potrivite cu firea (afectele) și patimile contrare firii (patima).

Părintele Dumitru Stăniloae, într-o notă a *Răspunsului 21* din *Răspunsuri către Talasie*, explică amănunțit necesitatea acestei distincții, pe care o facem și noi, întrucât Sfântul Maxim „nu înțelege prin cuvântul πάθος numai patima rea, în sensul obișnuit, întâlnit la ceilalți sfinți din *Filocalie*, ca păcat devenit deprindere ce ne robește, ci în ea el pune pe lângă acest înțeles și înțelesul afectului după fire” (Stăniloae 2009b, p. 97, nota 45; vezi și p. 97-99). Sensul prim al termenului are un

caracter pozitiv, referindu-se la patimile conforme cu firea (afecte) și la capacitatea de suferință (pățimirea), în timp ce caracterul negativ, exprimat prin patimile contrare firii, este cuprins în acest termen ca o potențialitate.

În ceea ce privește rolul conceptelor *patimă* și *pățimire* în interpretarea textului sacru, Sfântul Maxim Mărturisitorul, în prologul scrierii sale *Răspunsuri către Talasie*, oferă o expunere pertinentă a condițiilor pe care trebuie să le îndeplinească exegetul înainte de a începe să analizeze și să explice textele biblice, această expunere putând fi considerată, fără să se greșească, un mic tratat de hermeneutică biblică (Coman 2001, p. 75). În acest mic tratat, care în PG ocupă patru coloane și jumătate, termenul *πάθος* apare de 14 ori, iar în întregul corpus maximian, am putea afirma, fără să exagerăm, că, împreună cu derivații săi, este unul dintre termenii cu cea mai mare frecvență, ceea ce arată importanța pe care o are în scriitura și teologia acestui autor.

Odată cu căderea omului în păcat, structura acestuia s-a schimbat, iar relația directă pe care o avea cu Dumnezeu a fost alterată. Din această cauză, omul trebuie să se străduiască să refacă această legătură personală cu Dumnezeu, strădanie care constă în renunțarea la patimi și în lucrarea virtuților. Sfântul Maxim Mărturisitorul insistă foarte mult în scrierile sale asupra refacerii acestei legături întrerupte, constituind pentru el și premisele unei bune și autentice interpretări a Sfintei Scripturi, după cum spune și Sfântul Apostol Petru: „nicio proorocie a Scripturii nu se tâlcuiește după socotința fiecăruia; pentru că niciodată proorocia nu s-a făcut din voia omului, ci oamenii cei sfinți ai lui Dumnezeu au grăit purtați fiind de Duhul Sfânt” (2Petr. 1:20-21).

În cazul interpretării unui text oarecare, primează calitățile intelectuale ale exegetului (cunoașterea limbii originale a textului, a izvoarelor, a contextului cultural și istoric în care a fost alcătuit etc.), însă în cazul interpretării textului sacru primează calitățile morale, întrucât Sfânta Scriptură este Cuvântul lui Dumnezeu, prin care El se revelează în mod direct cititorului. Pentru a putea comunica cu textul este necesar ca interpretul să se elibereze de patimi, căci, urmând principiului *tantum quantum*, omul poate deveni Dumnezeu în măsura în care Dumnezeu s-a făcut om. Acest lucru înseamnă că, cu cât omul se eliberează mai mult de patimi, cu atât el se apropie mai mult de Dumnezeu, îl cunoaște, îl înțelege mai bine și, astfel, poate descoperi, totodată, și profunzimile textului⁸. Dacă este ignorat acest lucru esențial, cel care dorește să interpreteze textul o va face din dorința egoistă de a-și demonstra sieși, precum și altora, capacitățile sale intelectuale, acțiune ce ascunde în sine mai

⁸ Cel care dorește să interpreteze textul, în viziunea Sfântului Maxim, trebuie să se elibereze nu numai de patimi, ci și de lumea sensibilă, să realizeze o detașare completă de tot ce i-ar putea opri mintea de la cugetarea celor dumnezeiești: „Contemplația simplă a lucrurilor are nevoie de un suflet slobozit de patimi. Sufletul acesta se numește Ierusalim, pentru virtutea desăvârșită și pentru cunoștința nematerială cuprinsă în el. El se dobândește când sunt înlăturate nu numai patimile, ci și închipuirile sensibile, pe care Scriptura le-a numit apele izvoarelor dinafară” (MAXIM M., TALASIE, p. 229, scolia I – PG 90, 460AB).

multe patimi, cum ar fi trufia părerii de sine, pe care Sfântul Maxim o aseamănă smochinului neroditor, împodobit numai cu frunze (cf. MAXIM M., TALASIE, p. 91 – PG 90, 309D), iubirea de sine (φιλαυτία), considerată maica tuturor celorlalte patimi (*ibidem*, p. 35 – PG 90, 255BCD), și multe altele asemenea.

Abordarea intelectualistă, bazată pe capacitățile proprii, lipsește interpretarea de caracterul doxologic⁹ pe care trebuie să îl aibă orice acțiune, după cum îndeamnă și Sfântul Apostol Pavel: „pe toate spre slava lui Dumnezeu să le facem” (1Cor. 10:31). Sfântul Maxim Mărturisitorul este categoric, așadar, în privința rezultatului, spunând că „nu va dobândi omul ceva din cele înșirate numai prin putere naturală, fără puterea lui Dumnezeu, care să le dăruiască”, pentru că „cel ce caută cu vreo patimă, nu va primi ce caută, căutând în chip rău. Căci zice: «Cereți și nu primiți, fiindcă cereți rău»” (Iac. 4:3), în vreme ce „cel ce caută fără patimă cele dumnezeiești desigur va lua ceea ce caută” (MAXIM M., TALASIE, p. 357 – PG 90, 605B).

Prima atitudine pe care a avut-o Sfântul Maxim atunci când egumenul Talasie i-a cerut să ofere o interpretare mai înaltă anumitor pasaje indicate de el a fost aceea de refuz, motivând că starea lui păcătoasă îl împiedică să purceadă la un asemenea demers:

aceste locuri de abia pot fi înțelese de cei care au înaintat mult în contemplație și au ajuns la capătul celei mai înalte și mai neapropiate cunoștințe, nu însă de mine, care mă târasc pe pământ și, asemenea șarpelui cel blestemat odinioară, nu am altă hrană afară de pământul patimilor, înnoiroiat ca un vierme de putreziciunea plăcerilor. (MAXIM M., TALASIE, p. 26 – PG 90, 245C)

Acest refuz se datorează în primul rând smereniei pe care o avea sfântul, dar și faptului că cel care îi cerea să facă interpretarea nu era oricine, ci o persoană care avea capacitatea și statura morală de a înțelege singur „rațiunile celor inteligibile”. Chiar dacă Talasie oferise o interpretare proprie pasajelor dificile, totuși, știind că cuvântul Scripturii „rămâne totdeauna fără hotar”, de vreme ce „precum Dumnezeu după ființă nu e supus cunoașterii, la fel nici cuvântul Lui nu poate fi cuprins prin cunoștința noastră” (*ibidem*, p. 243, scolia I – PG 90, 473C), a cerut insistent ajutor Sfântului Maxim Mărturisitorul pentru o aprofundare a textului.

În descrierea pe care i-o face egumenului Talasie, Sfântul Maxim precizează momentul în care se cuvine ca cineva să se angajeze în demersul de interpretare, și anume: „după ce-ai lepădat cu totul împătımirea care leagă de simțire și de trup, străbătând întins cu mintea în chip priceput oceanul nesfârșit al cuvintelor Duhului (al Scripturii), cercetezi cu duhul cele ale Duhului” (MAXIM M., TALASIE, p. 26 – PG 90, 245A), urmând, astfel, cuvântului Sfântului Apostol Pavel, care spune:

---

⁹ „Luminează cugetarea mea neluminată spre înțelegerea locului de față, ca să fii și mai mult slăvit, ca Unul ce dai orbilor vedere și faci limba celor găngavi să grăiască cu claritate” (*ibidem*, p. 205 – PG 90, 433BC).

cele ale lui Dumnezeu, nimeni nu le-a cunoscut decât Duhul lui Dumnezeu. Iar noi n-am primit duhul lumii, ci Duhul cel de la Dumnezeu, ca să cunoaștem cele dăruite nouă de Dumnezeu; pe care le și grăim, dar nu în cuvinte învățate din înțelepciunea omenească, ci în cuvinte învățate de la Duhul Sfânt, lămurind lucruri duhovnicești oamenilor duhovnicești. Omul firesc nu primește cele ale Duhului lui Dumnezeu, căci pentru el sunt nebunie și nu poate să le înțeleagă, fiindcă ele se judecă duhovnicește. (1Cor. 2:11-15)

De altfel, capitolul al doilea al Epistolei întâi către Corinteni tratează tocmai problema iscusinței în propovăduire, deoarece cuvintele au putere prin Duhul care este în ele. Duhul se sălășluiește atât în vorbitor, cât, totodată, și în cel care primește aceste cuvinte, care trebuie să aibă o dispoziție sufletească aparte; se poate vorbi, astfel, și de importanța condiției morale a primitorului, problemă pe care nu o discutăm aici.

Am făcut la începutul acestui punct o distincție terminologică între *patimă* și *pătîmire*, spunând că termenul *patimă* implică un sens negativ, patima fiind „o mișcare a sufletului împotriva firii fie spre o iubire nerațională, fie spre o ură fără judecată a vreunui lucru, sau din pricina vreunui lucru din cele supuse simțurilor” (MAXIM M., CAP. DRAG., p. 85 – PG 90, 988D-989A); termenul *pătîmire* implică un sens pozitiv, referindu-se la afecte și la capacitatea de suferință. Cu alte cuvinte, patima, în înțelesul negativ, este apanajul diavolului, iar pătîmirea, cu înțelesul pozitiv, aparține lui Dumnezeu. Deci, după ce omul iese de sub robia patimilor, ajunge la starea de nepătîmire, care, în viziunea Sfântului Maxim Mărturisitorul, nu este o stare pasivă, ci coincide cu lucrarea virtuților; din acest moment putem vorbi de o pătîmire a celor dumnezeiești. În acest proces de pătîmire, omul revine la starea naturală a creației: „simțirea trebuie să devină pură percepție sensibilă, iar rațiunea trebuie să-și recâștige fermitatea ei obiectivă” (Stăniloae 2009a, p. 21).

Atunci când omul se hotărăște să împlinească poruncile dumnezeiești, să lucreze virtuțile, adică să lucreze conform cu rațiunea firii, îi vine în ajutor harul dumnezeiesc, după cum spune Sfântul Maxim în *Tălcuire la Tatăl nostru*: „astfel unindu-se voia cu rațiunea firii, se produce împăcarea lui Dumnezeu cu firea” (MAXIM M., TÂLC. TATĂL NOSTRU, p. 21 – PG 90, 901).

Lucrarea virtuților în viziunea Sfântului Maxim dobândește o importanță aparte deoarece, așa cum sesizează Larchet (2013, p. 232), el dezvoltă o idee originală, dar totodată paradoxală, spunând că „atunci când omul ajunge virtuos, nu numai că el devine asemenea lui Dumnezeu, ci și Dumnezeu Se face asemenea lui, iar omul devine astfel o paradigmă¹⁰ a lui Dumnezeu”, aceasta pornind de la

¹⁰ „Căci se zice că Dumnezeu și omul își sunt unul altuia modele” (Φασὶ γὰρ ἀλλήλων εἶναι παραδείγματα τὸν Θεὸν καὶ τὸν ἄνθρωπον) (MAXIM M., AMBIGUA, p. 166 – PG 91, 1113B). Această imagine a omului care este model al lui Dumnezeu pare a fi o afirmație curajoasă a Sfântului Maxim, dar ea se bazează pe cel puțin două lucruri: primul constă în faptul că omul a fost creat după chipul lui Dumnezeu (Fac. 1:27), deci există o potențială asemănare, iar al doilea, pornind de la primul, are în vedere pe omul

afirmația Sfântului Maxim că „Hristos este însăși ființa virtuților”, iar cei care le împlinesc „se fac icoane vii ale lui Hristos, ba, mai mult, aceiași cu El, după har sau asemănare” (MAXIM M., AMBIGUA, p. 336 – PG 91, 1253D).

Aceste aspecte sunt importante pentru că, atunci când se urmărește înțelegerea cuvântului Sfintei Scripturi, se vorbește despre o împărtășire cu acesta, iar cuvântul Scripturii este Cuvântul lui Dumnezeu, adică Hristos întrupat. Unirea cu el nu se poate realiza decât în stare de curăție sufletească, iar a interpreta textul biblic este o activitate accesibilă

numai acelor care pentru multa curățire a minții lor, au primit de la Dumnezeu tot harul pe care-l pot primi oamenii. Căci pătrunzând cu ajutorul acestui har în noianul vederilor tainice, aceștia văd rațiunile celor scrise, dezbrăcate de veșmântul figurilor. (MAXIM M., TALASIE, p. 299 – PG 90, 536C)

Sfântul Maxim vorbește și despre o capacitate a minții de înțelegere a tainelor textului sacru direct proporțională cu renunțarea la patimi și, implicit, cu starea ei de curăție, fapt ce nu se realizează integral deodată, ci este o mișcare continuă, progresivă, neexistând posibilitatea de stagnare; orice stagnare în împlinirea virtuților este, de fapt, un regres al stării duhovnicești, adică o îndepărtare de țință. Astfel, el vorbește, pentru început, despre o stare de „nevârstnicie a minții” (νηπιότητος νοῦ), din pricina căreia cei ce o au „nu se pot ridica peste percepția simțurilor, ci trebuie să se exercite mai întâi prin figuri sensibile, ca apoi să dorească să se urce la rațiunile arhetipice ce sunt mai presus de percepția sensibilă” (MAXIM M., TALASIE, p. 299 – PG 90, 536C). Aceasta ar corespunde celor care doresc să pătrundă textul Sfintei Scripturi doar prin intermediul rațiunii, mânați de o motivație bună, nu răutăcioasă, cu conștiința că au în față un text sacru prin care Dumnezeu se revelează, ceea ce înseamnă că „sunt stăpâniți de o venerație sinceră față de cele dumnezeiești” (*ibidem*, p. 299 – PG 90, 536D).

Sfântul Maxim Mărturisitorul identifică în situația de mai sus două aspecte pozitive care ar putea rezulta în urma acestui demers:

cel ce abordează prin conjectură lucrurile dumnezeiești, fie descoperă adevărul în privința celor cugetate, și atunci aduce cu bucurie, drept jertfă de laudă, mulțumiri Celui ce i-a dat de știre despre ceea ce a căutat, fie constată că înțelesul celor scrise îi scapă, și atunci respectă și mai mult lucrurile dumnezeiești, aflând că înțelegerea lor întrece propria lui putere. (MAXIM M., TALASIE, p. 299 – PG 90, 536D)

Identificăm în acest ultim pasaj un element esențial în demersul de interpretare a Sfintei Scripturi, care se regăsește de nenumărate ori în abordarea hermeneutică a

---

virtuos, fără păcat, care l-a avut drept model pe Dumnezeu. Aceasta nu este altceva decât o trimitere la momentul Întrupării Cuvântului, prin care El ia chipul omului (cf. Stăniloae 2006, p. 166-167, notele 98 și 99).

Sfântului Maxim¹¹, și anume smerenia, deoarece:

Cunoștința care nu e ținută în frâu de frica lui Dumnezeu prin fapte produce îngâmfare, deoarece convinge pe cel îngâmfat de pe urma ei să prezinte ca al său ceea ce i s-a dat în dar și să prefacă în laudă de sine dania Cuvântului. Iar activitatea virtuoașă, care crește deodată cu dorul de Dumnezeu, neprimind cunoștința lucrurilor ce sunt mai presus de cele ce trebuie făcute, îl face pe cel activ să se smerească și să se adune în sine prin rațiunile mai presus de puterea proprie. (MAXIM M., TALASIE, p. 318, scolia 4 – PG 90, 56BC)

Virtutea smereniei este catalizatorul și garantul unei exegeze autentice a textului sacru, întrucât permite harului Duhului Sfânt să se sălășuiască în cel care dorește să interpreteze textul, realizând o nouă întrupare a Cuvântului.

4. Concluzii

Studiul de față și-a propus să evidențieze, desigur, nu în mod exhaustiv, importanța pe care Sfântul Maxim Mărturisitorul o dă conceptelor *patimă* și *patimire* în procesul de descoperire a înțeleșurilor mai înalte care se regăsesc ascunse în cuvintele Sfintei Scripturi. Acestea pot fi cu adevărat descoperite numai dacă este depășit acel cadru convențional pe care îl propune litera textului. Depășirea se poate realiza prin eliberarea de patimi, dar, într-un mod desăvârșit, printr-o totală desprindere de lumea sensibilă, lăsând, astfel, doar rațiunea să cunoască cele ale Rațiunii. Se poate înțelege acest lucru dacă se are în vedere mărturisirea pe care Sfântul Apostol Pavel o face, cum că, răpit fiind până la al treilea cer, „a auzit cuvinte de nespus, pe care nu se cuvine omului să le grăiască” (2Cor. 12:4).

Sfântul Maxim Mărturisitorul, după cum bine se știe, este un părinte filocalic, iar acest lucru se poate observa ușor în perspectiva pe care o propune în demersul său exegetic. Această perspectivă urmărește o integrare a celor două dimensiuni, spirituală și scolastică, în procesul de interpretare a Sfintei Scripturi, deoarece orice acțiune a omului trebuie să aibă un caracter doxologic, care nu poate exista fără o trăire duhovnicească, dobândită numai prin renunțarea la patimi și prin practicarea virtuților. Patimile sunt cele care țin mintea omului blocată în orizontul celor lumești, împiedicând înaintarea spre orizonturile duhovnicești.

Curățirea de patimi nu este necesară doar în cadrul unui demers hermeneutic, ci trebuie să fie o constantă a vieții, necesară în toate domeniile de activitate, pentru că rațiunea fiecărui lucru creat își are originea în Rațiunea supremă, care este Dumnezeu. Astfel, după cum spune Sfântul Chiril al Alexandriei (CHIRIL, ÎNCHINAREA, p. 9), cine dorește să îl cunoască pe Dumnezeu trebuie să o facă în stare de jertfă curată.

---

¹¹ „Deci chiar de am spus ceva după puterea mea, și aceasta luându-mi o mare îndrăzneală, nu am îmbrățișat tot înțelesul celor scrise, acesta aflându-se infinit mai presus de puterea mea” (MAXIM M., TALASIE, p. 241 – PG 90, 473C).

Bibliografie

A. Izvoare și lucrări de referință

- *** *Biblia sau Sfânta Scriptură*, tipărită cu binecuvântarea Preafericitului Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, cu aprobarea Sfântului Sinod, București, IBMBOR, 2008.
- CHAINTRAINE = Pierre Chaintraine, *Dictionnaire étymologique de la langue grecque. Histoire des mots*, Paris, Éditions Klincksieck, 1968.
- CHIRIL, ÎNCHINAREA = Sfântul Chiril al Alexandriei, *Închinarea și slujirea în Dub și în Adevăr*, traducere, introducere și note de Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, București, IBMBOR, 1991 („Părinți și Scriitori Bisericești”, vol. 38).
- DEX = *Dicționarul explicativ al limbii române*, București, Univers Enciclopedic Gold, 2012.
- LAMPE = *A Patristic Greek Lexicon*, edited by G.W.H. Lampe, D.D. Ely Professor of Divinity in the University of Cambridge, London, Great Britain, Oxford at the Clarendon Press, 1961.
- LIDDELL/ SCOTT = *A Greek-English Lexicon*, compiled by Henry George Liddell and Robert Scott, Oxford, Clarendon Press, 1996.
- MAXIM M., AMBIGUA = Sfântul Maxim Mărturisitorul, *Ambigua*, traducere din limba greacă veche, introducere și note de Preotul Profesor Dumitru Stăniloae, București, IBMBOR, 2006.
- MAXIM M., CAP. DRAG. = Sfântul Maxim Mărturisitorul, *Capete despre dragoste*, în *Filocalia sau culegere din scrierile Sfinților Părinți care arată cum se poate omul curăța, lumina și desăvârși*, vol. II, traducere din grecește, introducere și note de Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, București, IBMO, 2009.
- MAXIM M., ÎNTREB. ȘI NEDUM. = Sfântul Maxim Mărturisitorul, *Întrebări și nedumeriri*, traducere din limba greacă veche și note de Laura Enache, studiu introductiv, indici, bibliografie și note de pr. Dragoș Bahrim, Iași, Doxologia, 2012.
- MAXIM M., TALASIE = Sfântul Maxim Mărturisitorul, *Răspunsuri către Talasie*, în *Filocalia sau culegere din scrierile Sfinților Părinți care arată cum se poate omul curăța, lumina și desăvârși*, vol. III, traducere din grecește, introducere și note de Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, București, IBMO, 2009.
- MAXIM M., TÂLC. TATĂL NOSTRU = Sfântul Maxim Mărturisitorul, *Tâlcuirea la Tatăl nostru*, în *Filocalia sau culegere din scrierile Sfinților Părinți care arată cum se poate omul curăța, lumina și desăvârși*, vol. II, traducere din grecește, introducere și note de Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, București, IBMO, 2009.
- PG = J.-P. Migne, *Patrologiae cursus completus. Series Graeca Prior*, Tomus XC, XCI, Paris, Petit-Montrouge, 1865.

B. Literatură secundară

- Blowers, Paul M., *The anagogical imitation: Maximus the Confessor and the Legacy of Origenian Hermeneutics*, în Gilles Dorival/ Alain le Boulluc (ed.), *Origeniana Sexta: Origène et la Bible/ Origen and the Bible. Actes du Colloquium Origenianum Sextum*, Chantilly, 30 août – 3 septembre 1993, Leuven, Peeters/ Leuven University Press, 1995, p. 639-654 („Bibliotheca Ephemeridum Theologiarum Lovaniensium”, vol. 118).
- Coman, Constantin, *Premize ermineutice în lucrarea „Răspunsuri către Talasie” a Sfântului Maxim Mărturisitorul. Contribuții la o ermineutică biblică ortodoxă*, în „Anuarul Facultății de Teologie

- Ortodoxă «Patriarhul Iustinian»», București, Editura Universității din București, 2001, p. 69-105.
- Costache, Doru, *Programul hermeneuticii tradiționale. Trei scrieri ale Sfântului Maxim Mărturisitorul*, în „Bărăganul Ortodox. Periodic al Episcopiei Sloboziei și Călărașilor”, 13, 2004, p. 4-5.
- Larchet, Jean-Claude, *Sfântul Maxim Mărturisitorul. O introducere*, traducere din limba franceză de Marinela Bojin, ediție îngrijită de Pr. Dragoș Bahrîm, Iași, Doxologia, 2013.
- Kannengiesser, Charles, *Handbook of Patristic Exegesis: The Bible in Ancient Christianity*, with special contributions by various scholars, Leiden – Boston, Brill, 2006.
- Meyendorff, John, *Teologia Bizantină*, București, IBMBOR, 1996.
- Peters, Francis E., *Greek Philosophical Terms: A Historical Lexicon*, New York, New York University Press, 1967.
- Stamatoiu, Dionisie, *Despre sensurile Sfintei Scripturi. Noțiuni preliminare*, în „Mitropolia Olteniei”, XLVI, 1994, 1-6, p. 45-64.
- Stăniloae, Dumitru, în Sfântul Maxim Mărturisitorul, *Ambigua*, traducere din limba greacă veche, introducere și note de Preotul Profesor Dumitru Stăniloae, București, IBMBOR, 2006.
- Stăniloae, Dumitru, *Viața și scrierile Sfântului Maxim Mărturisitorul*, în *Filocalia sau culegere din scrierile Sfinților Părinți care arată cum se poate omul curăța, lumina și desăvârși*, vol. II, traducere din grecește, introducere și note de Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, București, IBMO, 2009 (= 2009a).
- Stăniloae, Dumitru, în Sfântul Maxim Mărturisitorul, *Răspunsuri către Talasie*, în *Filocalia sau culegere din scrierile Sfinților Părinți care arată cum se poate omul curăța, lumina și desăvârși*, vol. II, traducere din grecește, introducere și note de Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, București, IBMO, 2009 (= 2009b).